

Shakespeare

interpretat de Adrian
Papahagi

Titus Andronicus
Hamlet

POLIROM
2021

Cuprins

<i>Lămurire preliminară</i>	5
Titus Andronicus.	11
Hamlet.	55
<i>Apendice. Textul lui Hamlet</i>	231
<i>Texte citate</i>	251

Numit Corambis în prima ediție *in quarto* (Q1), Polonius e totodată epitoma curteanului intrigant, „rasă blestemată”, cum o numește Rigoletto (*cortigiani, vil razza dannata*). Dacă stau să mă gândesc, Polonius chiar e Rigoletto, intrigant și servil cu principiile care îi distruge fiica, însă lui nu i se îngăduie momentul de anagnoreză tragică. Shakespeare e mai crud decât romanticii, fiindcă nu-și imaginează lumea cum ar trebui să fie, ci așa cum este. Polonius moare stupid, absurd, inutil, ca un șobolan după perdea, fără să înțeleagă nimic. Nu e nici măcar victimă expiatorie, ci colaterală, care se înscrie în înșiruirea finală a lui Horatio: „judecați greșite, crime-ntâmplătoare” (*accidental judgments, casual slaughters*, V.2, 366). Moartea lui ignobilă e o pedeapsă disproporționată. Dar moare cineva în chip nobil în piesa aceasta? Rege otrăvit în somn, nebun dezgropat, bătrân ucis accidental, tânără înecată, dueliști zgâriați de moarte, regină otrăvită din greșeală, studenți executați fiindcă s-au nimerit la mijloc, uzurpator

ucis prea târziu. Horatio, singurul dispus să se sinucidă cu demnitate, este oprit din gestul său. Moare onorabil, ca un soldat pe câmpul de bătălie, doar bătrânul Fortinbras, în preistoria piesei; era deci potrivit ca fiul acestuia să moștenească tronul Danemarcei. Putreziciunea nu mai putea fi curățată din interior: Hamlet a pârlolit terenul infestat de incest, urzeli, trădări și crime și l-a predat, purificat, dușmanului.

E important să reflectăm nu doar la cei care mor, ci și la cei care supraviețuiesc în piesă: moștenitorul ales de providență, Fortinbras, răzbunătorul fără sânge, străin de crimele de la Elsinore; confidentul Horatio, exterior acțiunii, *punctum indifferens*, luciditatea care supraviețuiește întregii nebunii; irelevantul, pomposul, inocentul Osric cel tânăr, reîncarnarea curteanului dintotdeauna; paznicii, adică poporul infinit regenerabil; și groparul, replică a primului Adam, izgonit din rai și aservit Morții și țărâniei, în care sapă atât pentru a se hrăni,

cât și pentru a se îngropa, până la sfârșitul timpului.

Să revenim la Polonius-Corambis, acest maestru senil al duplicității (*cor-ambis*, ambicord, dacă vrem să ne jucăm). Probabil că Shakespeare ura tenace specia curteanului; Hamlet, care vede prin oricine, cu siguranță o disprețuiește. Pe Polonius îl numește „moș tâmpit și plicticos” (*these tedious old fools*, II.2, 214), pe Rosencrantz și Guildenstern, „naturi inferioare” (*baser nature*, V.2, 59), pe Osric îl numește „efemeridă” (*water-fly*, V.2, 69), iar despre craniul din groapa Ofeliei crede că, dacă era curtean și avea o limbă, lingușea. Ce-i drept, Polonius e slugarnic (norii i se par nevăstuici, cămile sau balene, după toanele prințului) și cam senil. Lunga lui expunere despre nebunia lui Hamlet e o capodoperă comică, plină de ineptii, banalități și tautologii:

My liege, and madam, to expostulate
What majesty should be, what duty is,

Why day is day, night night, and time is
time,
Were nothing but to waste night, day and
time.
Therefore, since brevity is the soul of wit,
And tediousness the limbs and outward
flourishes,
I will be brief: your noble son is mad:
Mad call I it; for, to define true madness,
What is't but to be nothing else but mad?
(II.2, 86-94)

Stăpâne, Doamnă, să expun pe larg
Ce-nseamnă maiestatea, datoria,
De ce e ziua zi; și noaptea noapte;
Și timpul timp; n-ar fi decât să pierdem
Noapte, zi, timp. Așa, deci, cum scurtimea
E sufletul inteligenței,
Și vorba lungă-s crengi și floricele,
Scurt am să fiu. Al vostru nobil fiu
Este nebun; nebun spun; nebunia
Reală, a o defini, ce-i oare
Decât a fi nebun și-atâta. În fine...¹

1. Trad. Popa și Volceanov, p. 208.

Totuși, Shakespeare nu abdică de la ambiguitatea și nuanțele în care își învâluie fiecare personaj. Polonius nu e (doar) un curtean, pe cât de viclean, pe atât de senil, ci are demnitatea și relevanța sa. Esențialmente, e un om cumsecade. Nu știe să definească nebunia lui Hamlet (dar cine știe?), în schimb intuiește că are metodă (*Though this be madness, yet there is method in't*, II.2, 202-203). Sfaturile pe care i le dă lui Laertes vizează moderația, prudența și viclenia necesare unui curtean: teme-te de certuri, dar dacă intri în conflict, celălalt să se teamă de tine; ascultă părerile tuturor, dar nu-ți da cu părerea; îmbracă-te elegant, dar nu strident; nu lua și nu da cu-mprumut; fii onest și coerent cu tine însuși... Parcă anticipează, în mic, *Oracolul manual* (1647) al lui Baltasar Gracián sau *Breviarul politicianilor* atribuit lui Mazarin (1684). De data aceasta, gângavul și prolixul Polonius chiar reușește să-și illustreze dictonul, *brevity is the soul of wit*. Și totuși, înțelepciunea

lui rămâne la nivelul filozofiei lui Horatio, adică nu se ridică mai sus de simțul practic, prudența curtenească, *decorum*-ul unui gentilom și moralitatea unui bun creștin sau stoic. Sunt însă mult mai multe lucruri în cer și pe pământ și chiar în iadul purgatorial din care evadează periodic iazma.

Oricât ar fi de ridicol, Polonius nu merita batjocura la care îl supune Hamlet, antum și postum. Mai presus de toate, tandra Ofelia, fecioara nenuntită, pasivă și docilă, manipulată de acești bărbați versați în arta simulării, nu trebuia să își înece tinerețea în apele nebuniei. Pe de altă parte, Polonius cade singur în cursa de șoareci întinsă lui Hamlet și moare ca un șobolan prins după perdea. La rându-i, Laertes e victima propriei lașități și trădări și moare de propria-i otravă. În fine, Ofelia acceptă să-și spioneze iubitul. Oricine are în minte îndrăzneala Julietei, inteligența Rosalindei, onestitatea Cordeliei sau abilitatea Helenei din *Totu-i bine* o va găsi pe Ofelia palidă și străvezie, natură inferioară prinsă între *mighty opposites*.